

เม็ดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์: เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดง The Tricks of the Great Teacher of Dramatic Arts: to Develop Performance Arts

นพรัตน์ บัวพัฒน์* รารมย์ จันทมัล ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ

Noppharat Buaphat, Ourarom Chantamala, Pattamawadee Chansuwan

นักศึกษาปริญญาโทมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เม็ดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์ในแบบฉบับละครหลวงจากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม 2) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงของไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการศึกษาเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตสัมภาษณ์ จากกลุ่มผู้รู้จำนวน 3 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติจำนวน 5 คน กลุ่มบุคคลทั่วไป 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) เม็ดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์ในการแสดงแบบฉบับละครหลวงเพื่อนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงในประเทศไทยในแบบละครนอก ละครใน ละครพันทาง และละครดึกดำบรรพ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูในวังสวนกุหลาบมาสู่ระบบการศึกษาในวิทยาลัยนาฏศิลป์และสำนักการสังคีตกรมศิลปากรจะปรากฏเฉพาะผู้ได้รับการคัดเลือกแสดงเป็นตัวเอกของละครประเภทต่างๆ เท่านั้น ซึ่งอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรมถือเป็นผู้มีความเป็นเลิศในด้านนาฏศิลป์ไทยด้วยและได้รับการถ่ายทอดกลวิธีพิเศษในการรำจากบรรดาครูต่างๆ ทั้งบท พระ นาง และยักษ์ อีกทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้ขั้นสูงให้กับศิษย์ทางด้านนาฏศิลป์ตลอดมาอีกด้วย 2) การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงในประเทศไทยจะเป็นการศึกษา กระบวนการรำด้านการใช้ใบหน้า การใช้แขนและขา เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาตนเอง ให้เกิดความชำนาญมีกระบวนการรำที่งดงามในการแสดงรูปแบบต่างๆ ได้

คำสำคัญ: เม็ดพราย ปรมาจารย์ ละครหลวง พัฒนาศิลปะการแสดง

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the tricks of the great teacher of dramatic arts who masters a play performed by all male, a play performed by all female, A hybrid play mixed between a western play and an eastern play, and an opera oriented Dance drama, 2) to study the synthesis of the body of knowledge for developing performing arts in Thailand. The qualitative research was conducted through a technique of deriving data from a documentary study and a field study using an observation and an interview with 3 key informants, 5 casual informants, and 3 general informants. Instruments used for collecting data were an observation form and an interview form. The results of the data analysis were presented by means of a descriptive analysis. The findings have indicated as follows: 1) the tricks of the great teacher of dramatic arts who masters

a play performed by all female for developing performing arts in Thailand in the form of a play performed by all male, a play performed by all female, a hybrid play mixed between a western play and an eastern play, and an opera oriented dance drama were inherit from teachers of SuanKulap palace, The College of Dramatic Arts, and The Office of Performing Arts, they are reflected through a person selected for acting as a main character of each play only and NopparatWangnaitham-the great teacher is the person who masters Thai dramatic arts, she inherited special tricks of performing arts for acting as a male lead actor, a female lead actor, and a giant and also has transmitted classic knowledge to her dramatic arts students, 2) the synthesis of the body of knowledge for developing performing arts in Thailand focused on a study of body movements in order to encourage performers to develop themselves to the performers with a great skill in classic performing arts and reach an aesthetic sense of each performance perfectly.

Keywords: Tricks, The Great teacher, A Royal play, Develop, Performance arts

บทนำ

การแสดงนาฏศิลป์ไทยแบบหลวงเริ่มปรากฏหลักฐานขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องการเมืองการมีละครผู้หญิงไว้ในครอบครองมาโดยลำดับ จนในที่สุดละครผู้หญิงได้ไปอยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้านายและส่วนราชการในปัจจุบัน (สุภาวดี โพธิเวชกุล, 2552)

ละครวังสวนกุหลาบในพระอุปถัมภ์ของเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธได้รับการยกย่องว่ารักษารูปแบบละครหลวงไว้อย่างครบครันมีความประณีตงดงามในกระบวนการรำเทียบได้กับละครหลวงสมัยรัชกาลที่ 2 ด้วยละครของท่านได้ตัวละครในสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นผู้ถ่ายทอดท่าทำให้ เมื่อกรมศิลปากรตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์จึงเชิญครูละครจากวังสวนกุหลาบผู้ที่มีความสามารถและได้รับการยอมรับในด้านบทบาทละครประเภทต่างๆ เข้ามาวางรากฐานการเรียนการสอน คือ ครูลมุลย มะคุปต์ ครูเฉลย สุขวนิช และท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี (ประเมษฐ์ บุญยะชัย, 2543)

กระบวนการเรียนการสอนและการถ่ายทอดกระบวนการรำได้แบบอย่างมาจากละครหลวงวังสวนกุหลาบและหนึ่งในบรรดาผู้ที่ได้รับถ่ายทอดบทบาทสำคัญจากการแสดง ละครนอก ละครใน ละครพันทาง และละครดึกดำบรรพ์นั้นคือ อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านนาฏศิลป์ไทยทั้งยังได้รับการยกย่องและเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขางานนาฏศิลป์ และได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับของนาฏศิลป์ไทยของสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นต้น

อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ยังคงถ่ายทอดความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยที่เป็นแบบมาตรฐานในการฝึกหัดและถ่ายทอดบทบาทของตัวละครด้วยวิธีการและลีลาพิเศษที่ในวงการนาฏศิลป์เรียกกันว่า “เมื่อดพราย” ของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยและได้ถ่ายทอดให้กับผู้ที่ได้รับการเลือกเพื่อแสดงละครนั้น

จากความสำคัญข้างต้น พบว่า กระบวนการถ่ายทอดบทบาทต่างๆ และการเคลื่อนไหวร่างกายที่ได้รับการถ่ายทอดจากปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ในแบบฉบับละคร

หลวง มีความแปลกแตกต่างในการถ่ายทอดด้านการละครที่สนใจมาศึกษากระบวนการรำหรือเมื่อดูรายชื่อของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ ที่ได้ถ่ายทอดผ่านอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม เพื่อนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาศิลปะการแสดงให้เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเมื่อดูรายชื่อของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ในแบบฉบับละครหลวงจากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงของไทย

คำถามการวิจัย

1. เมื่อดูรายชื่อของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ในแบบฉบับละครหลวงจากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม มีลักษณะกระบวนการอย่างไร
2. การสังเคราะห์องค์ความรู้ และนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงของไทยอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทราบถึงเมื่อดูรายชื่อของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ในแบบฉบับละครหลวงจากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม
2. ทราบถึงการสังเคราะห์องค์ความรู้และนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงของไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำราและเก็บข้อมูลจากภาคสนามการแสดงละครของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรมโดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัยครั้งนี้ การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Interview) จัดบันทึกเสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ซึ่งมีขอบเขตและขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหา
 - 1.1 เพื่อศึกษาเมื่อดูรายชื่อของปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์จากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ในการแสดงละครนอก ละครใน ละครพันทาง และละครดึกดำบรรพ์
 - 1.2 เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงของไทย

2. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) โดยการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ในแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. ระยะเวลา

การศึกษาเมื่อดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์จากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ผู้วิจัยศึกษา
ภาคสนามในช่วงเดือน มิถุนายน 2558 เป็นต้นมาจนถึงเดือน กุมภาพันธ์ 2559

4. บริบทพื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การวิจัยคือ ละครวังสวนกุหลาบที่เป็นแหล่งความรู้ด้านนาฏ
ศิลป์ไทยมีปรมาจารย์ได้ถ่ายทอดมาสู่อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

5. บุคลากรผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จากอาจารย์นพรัตน์
หวังในธรรม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

5.1.1 รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
ปี พ.ศ.2548)

5.1.2 นางรจนา พวงประยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ปีพ.ศ.2557)

5.1.3 นางสุวรรณี ชลานุเคราะห์ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ปีพ.ศ. 2554)

5.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants)

5.2.1 นางวรวรรณ พลัประสิทธิ์ (ศิลปินอาวุโสสำนักการสังคีต)

5.2.2 นางอัญชลี บุญจรงค์ (ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากอาจารย์นพรัตน์
หวังในธรรม)

5.2.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ (ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดจาก
อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม)

5.2.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรางคนา วุฒิช่วย (ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากอาจารย์
นพรัตน์ หวังในธรรม)

5.2.5 นางนันทวัน ฌกาฬสินธุ์ (ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากอาจารย์นพรัตน์หวังใน
ธรรม)

5.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบุคคลทั่วไป (General Informants)

5.3.1 รองศาสตราจารย์นุชนาฏ ดีเจริญ (มหาวิทยาลัยนเรศวร)

5.3.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขวัญใจ คงถาวร (สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

5.3.3 นางจิรพรรณ เอี่ยมแก้ว (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี)

วิธีดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิจัยกระบวนการใช้ร่างกายในการถ่ายทอดเมื่อดพรายของปรมาจารย์
นาฏศิลป์จากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัยดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 เก็บข้อมูลจากตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านความรู้เกี่ยวกับละครหลวงประเภท
ละครนอก ละครใน ละครพันทาง และละครดึกดำบรรพ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ศึกษา
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของการทำวิจัย ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลอดจนแนวคิด
ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้แก่

1.1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับละครหลวง

1.1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้การสืบทอดและพัฒนาศิลปะการแสดง

1.1.3 เอกสารเกี่ยวกับบริบทพื้นที่วิจัย

1.1.4 เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี

1.1.5 เอกสารที่เกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Studies) ผู้วิจัยได้ใช้วิธี สังเกต(Observation) และ สัมภาษณ์ (Interview) เพื่อที่จะได้ซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้นดังนี้

1.2.1 สังเกต (Observation) แบ่งเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดย ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา กระบวนการรำ การถ่ายทอดละครแบบฉบับละครหลวงจากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรมเพื่อสังเกตซักถาม ข้อมูลต่างๆ

2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้ สังเกตการถ่ายทอดกระบวนการรำ การใช้ร่างกายในการแสดง ละครนอก ละครใน ละครพันทางและละคร ดึกดำบรรพ์

1.2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งออกเป็น 2 อย่าง สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Interview) และ สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

1) สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง(Interview) โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบ สัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์บุคลากรผู้ให้ข้อมูลหลัก สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอดการรำ ของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2) สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง(Unstructured Interview) โดยสัมภาษณ์แบบเปิด กว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นแล้วนำมาตีความโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) จากผู้เชี่ยวชาญ ครูที่เคยได้รับการถ่ายทอดและดูกระบวนการรำของปรมาจารย์ นาฏศิลป์อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 การจัดกระทำข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจาก ภาคสนามโดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัยมีจัดกระทำดังต่อไปนี้

2.1.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่างๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมทั้งจัดระบบ หมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

2.1.2. ทำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสังเกต การสัมภาษณ์ซึ่งได้จัดบันทึกไว้และนำการบันทึกเสียงมาถอดความแยกประเภทจัดหมวดหมู่และสรุป สารสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย นำข้อมูลได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบความ ถูกต้องสมบูรณ์ซึ่งในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดย วิธี (Investigator Triangulation) คือ การนำข้อมูลไปให้ผู้รู้ข้อมูลอ่านหรือกลับไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำ อีก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงและใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ สามเส้า (Methodological Triangulation) คือ การแสวงหาความเชื่อถือของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ข้อมูลจากผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือการสอบถามแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่แหล่งเวลา แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคลแหล่งเวลาหมายถึงว่าถ้า ข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่แหล่งสถานที่หมายถึงถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งบุคคลหมายถึงว่าถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ การตรวจสอบสามเส้าด้าน ผู้วิจัย (Instigator's Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใดโดย เปลี่ยนผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวสังเกตโดยตลอดในกรณีที่ไม่น่าเชื่อถือภาพของผู้รวบรวมข้อมูล

ภาคสนามการตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยแนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้ตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันและใช้วิธีสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ มาทำการวิเคราะห์โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับคืนมาและข้อมูลที่สัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์

3.2 นำข้อมูลที่ได้อาจจัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

3.3 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละกลุ่มจากเครื่องมือ

3.4 นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการสัมภาษณ์แต่ละกลุ่มมาเรียบเรียงตามความมุ่งหมายเชิง

พรรณนาวิเคราะห์

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่กำหนด โดยใช้การนำเสนอลักษณะเชิงพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผล

1. เม็ดทรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์ในแบบฉบับละครหลวงจากอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม ที่ได้รับถ่ายทอดบทบาทตัวละครสำคัญๆ เช่น บทบาทนางรจนา จากละครนอก เรื่องสังข์ทอง จากหม่อมครูถ้วน ภัทรนาวิก (อดีตครูผู้วางรากฐานการเรียนการสอนตัวนาง) บทนางศุภลักษณ์จากละครในเรื่องอุณรุทจากหม่อมครูถ้วน บทนางจันทร์ตรวจพล จากละครพันทางเรื่องพระร่วง และบทนางกนิรีจากละครดึกดำบรรพ์เรื่องจันทกนิรี นอกจากนี้ยังมีบทบาทของตัวละครสำคัญๆ เช่น นางศุภปณชา นางเมขลา และบทนางยุงตัวแรกของกรมศิลปากรที่ได้รับถ่ายทอดกระบวนการรำจากหม่อมครูถ้วน ครูสะอาด แสงสว่าง (อดีตตัวละครเอกวังสวนกุหลาบในเจ้าจอมมารดาแพ รัชกาลที่ 5 และบทนางตานี เป็นต้น นอกจากจะได้ลิลาตามบทร้องที่งดงามแล้วยังได้วิธีการใช้เท้าและจังหวะตัวที่รวดเร็วขณะรำโดยการก้าวเท้าเข้าไปให้ทันจังหวะกลองหรือเรียกว่า ตื่นกลอง จากบทนางศุภลักษณ์ การใช้ตัวและการกล่อมหน้า แสดงความรู้สึกเศร้า เสียใจจากบทนางรจนา ตอนมณฑลลงกระโจมการใช้ข้อมือบังคับอาวุธให้คล่องแคล่วว่องไว จากบทนางจันทร์ตรวจพลการใช้ร่างกายตามที่ได้รับถ่ายทอดจากปรมาจารย์เมื่อฝึกฝนมากขึ้นจนชำนาญและปฏิบัติได้อย่างดีจึงเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว เม็ดทรายจึงเป็นลีลาพิเศษที่ใช้ในการแสดงละครให้เกิดความวิจิตรในกระบวนท่ารำ

2. องค์ความรู้เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงของไทยพบว่าพื้นฐานการใช้ร่างกายมีส่วนสำคัญในการเรียนนาฏศิลป์ไทย องค์ประกอบของร่างกายต้องได้รับการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ดังนี้

2.1 การใช้ศีรษะ ต้องเอียงให้ได้สัดส่วนกับร่างกายและต้องกดไหล่ กดเอว ให้ชัดเจน

2.2 การใช้ใบหน้าด้วยการกล่อมหน้า เป็นการเบือนหน้าเป็นเลขแปด

2.3 การใช้คอ ด้วยการลัดคอที่ต้องมีจังหวะกระทบตัวพร้อมกับการลอยหน้าและใช้ตาพร้อมกัน

ภาพที่ 1 การใช้คอของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2.4 การใช้ไหล่ ด้วยการกล่อมไหล่ต้องกดไหล่ลงพร้อมกับการกล่อมหน้า

ภาพที่ 2 การใช้ไหล่ของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2.5 การใช้แขน ด้วยการส่ายแขนต้องกะเทาะแขนขึ้นลงตามจังหวะ

ภาพที่ 3 การใช้แขนของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2.6 การใช้มือ เมื่อคลายมือแล้วต้องละเลงมือและสับมือออก

2.7 การใช้ตัว ต้องย้ายน้ำหนักตัว และการกระทบตัวไปพร้อมๆ กัน

ภาพที่ 4 การใช้ตัวของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2.8 การใช้เอว ต้องบังคับตัวให้อ่อน ด้วยการกดไหล่ กดเอว

ภาพที่ 5 การใช้เอวด้านข้างและด้านหน้าของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2.9 การใช้ขา จะก้าวกว้างและทิ้งน้ำหนักตัวไปข้างหน้าโดยไม่เสียการทรงตัว

ภาพที่ 6 การใช้ขาของอาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม

2.10 การใช้เท้า ในการถัดเท้า เคลื่อนตัวไปข้างหน้าด้วยการทิ้งน้ำหนัก

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะสำคัญของร่างกายในการเคลื่อนไหวที่สำคัญคือ

1. การใช้ศีรษะและใบหน้า ต้องเอียงศีรษะพร้อมกับกอดไหล่ สายตามองเห็นหัวไหล่แต่ถ้ากลมหน้าต้องใช้สายตามองหัวไหล่ทั้งด้านซ้ายและด้านขวาพร้อมกับเบือนหน้าทำเป็นเลขแปด แต่ในบทบาทนางรจนาทอนมณฑลทางกระตมตตอนที่นางรจนางอนที่พระสังข์ไม่ออกไปตีคลี การกลมหน้าจะกลมเข้าเป็นเลขแปดแต่จะวัดหน้าพร้อมกับใช้ตัวและตัวกลับ ทั้งตามอง แสดงอาการงอน
2. การใช้มือและแขน ในท่าส่ายมือของนางจันทร์ตรวจพล ในเรื่องพระร่วง จะไม่ส่ายแขนขึ้นลง แต่จะการใช้การพลิกทอ้งแขนขึ้นลงให้จังหวะกระชับและทำให้การเคลื่อนไหวดูพลิ้วสวยงาม
3. การใช้เท้าและขาในการเคลื่อนไหวด้วยการถัดเท้าต้องทิ้งน่องให้ได้จังหวะเป็นการใช้ตัวให้มีจังหวะสม่ำเสมอหรือการกระดกเสียวของนางศุภลักษณ์ตอนศุภลักษณ์อุ้มสม จากเรื่องอุณรุท ต้องก้าวทำให้ขนานพื้นให้น้ำหนักอยู่ที่ขาที่ก้าว พร้อมกระดกขาให้มีแนวเดียวกัน การก้าวเท้ากว้าง และทิ้งน้ำหนักให้หมดตัวเมื่อกระดกเสียวและคืนน้ำหนักมาหลังจะทำให้กระดกเป็นแนวเดียวกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องเมื่อดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์ การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อพัฒนาศิลปะการแสดงในประเทศไทย ผลของการวิจัยอภิปรายผลได้ดังนี้

1. เมื่อดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์แบบฉบับละครหลวงในแบบละครนอก ละครใน ละครพันทาง และ ละครดึกดำบรรพ์ เป็นการถ่ายทอดกระบวนการท่ารำตามบทบาทของตัวละครประเภทนั้นๆ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดสุนทรียภาพทางการแสดง จนผู้ชมสามารถสัมผัสได้ถึงสุนทรียะทางอารมณ์ที่สอดคล้องกับสุดใจ ทศพร (2544) ที่กล่าวว่า สุนทรียภาพอันเกิดจากลีลาท่ารำที่มีความวิจิตรบรรจง ดนตรีไพเราะ เครื่องแต่งกายอันงดงาม ซึ่งทั้งหมดต้องกลมกลืนกันอย่างดี จึงจะเกิดความงามที่สมบูรณ์ ส่วนลีลาท่ารำอันงดงามทางนาฏศิลป์ต้องผ่านกระบวนการฝึกฝน และใช้เวลาในการศึกษาโดยมีการฝึกหัดพื้นฐานอย่างถูกต้อง

สอดคล้องกับผุสดี หลิมสกุล (2549) กล่าวว่า ความงดงามในการร่ายรำจะต้องมาจากท่ารำพื้นฐานที่ดี ประกอบกับลีลาท่าทางที่นุ่มนวล อ่อนช้อย อีกทั้งต้องฝึกฝนการใช้ไหวพริบปฏิภาณ รวมทั้งทักษะในด้านการรำและการแสดงออกทางนาฏยลีลาที่ถูกต้องครบถ้วนกระบวนการอย่างมีศิลปะด้วย

2. การสังเคราะห์องค์ความรู้และนำไปพัฒนาศิลปะการแสดงของไทยเป็นการพัฒนาลีลาการเคลื่อนไหวของส่วนต่างๆของร่างกายสอดคล้องกับพจนมาลย์ สมรรคบุตร (2557) ได้กล่าวว่าการเชื่อมท่ารำด้วยการเคลื่อนไหวร่างกายให้คำนึงถึงพื้นฐานของความสามารถ รูปร่าง ของผู้ร่ายว่าสามารถรับท่าเชื่อมได้มากน้อยเพียงใดเพราะลีลาท่าเชื่อมที่สวยงามต้องอาศัยการยกเยื้องส่วนตัวที่สมส่วน การฝึกโดยการกระทำซ้ำบ่อยๆย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้ดีขึ้นได้ สอดคล้องกับดิณ ปรัชญาพฤกษ์ (2549) อธิบายว่าการพัฒนาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืนแต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและคลี่คลายมาเป็นลำดับในช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ มาตรฐานการพัฒนาจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงและที่สำคัญการพัฒนาไม่ใช่สิ่งที่ลอกเลียนหรือแบบอย่างสำเร็จเสมอไปแต่เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นใหม่กระบวนการใหม่จากพื้นฐานการฝึกในแบบเดิมมาเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศาสตร์ทางนาฏศิลป์เป็นศาสตร์ที่ละเอียดอ่อน ความรู้ชั้นสูงหลายอย่างที่อยู่กับปรมาจารย์ควรมีการศึกษาและถอดองค์ความรู้ด้วยกระบวนการวิจัย
2. เมื่อดพรายของปรมาจารย์นาฏศิลป์ เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากภาษากาย จึงควรทำสื่อวีดิทัศน์เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้จะแสดงผลได้ชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ดิณ ปรัชญพฤกษ์. (2534). *การบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. (2543). *ละครวังสวนกุหลาบ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร.
- ฟูสดี หลิมสกุล. (2549). *รำเดี่ยวแบบมาตรฐานตัวนาง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- พจมาลย์ สมรรถบุตร. (2557). *แนวคิดประดิษฐ์ท่ารำเซิ้ง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). อุตรธานี: สถาบันราชภัฏอุตรธานี.
- สุดใจ ทศพร. (2544). *ศิลปะกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภาวดี โพธิเวชกุล. (2552). *การแก้ไขท่าทางในการปฏิบัติท่ารำให้ได้มาตรฐานนาฏศิลป์ไทยแบบหลวง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.